

BÓKA LÁSZLÓ

BESZÁMOLÓ A NYELV- ÉS IRODALOMTUDOMÁNYI OSZTÁLY MUNKÁSSÁGÁRÓL

Abban a házban, melyben születtem, esztendőnként egyszer egybegyűlt az egész család, s olyankor valaki mindig mécesst gyűjtött azok emlékére, akik az elmúlt esztendő során elhúnytak, s valaki mindig virágot kapott, aki örömet hozott a családnak, — ifjú asszonyt, rívó-nevető csecsemőt, sikert. Hadd folytassam most én e szép szokást s első szavammal gyűjtsak mécesst Zsirai Miklós akadémikus és Gyóni Mátyás levelező tag szívünkben eleven arcképe előtt. Hadd jelezze a lobogó láng nemcsak még égő fájalmunkat, hanem azt is, hogy alkotó szellemük még köztünk lobog, hogy nem sejtelmes egekben élnek, hanem itt, köztünk él alkotó szellemük minden eredménye, hogy a tűz, mit emlékükre gyűjtöttünk, nem az áldozat, nem az emlékezés, nem az engesztelés, hanem a fogadalom tüze: tovább írjuk a félbemaradt sort, véghezvisszük a megkezdett munkát.

De hadd köszöntse a mi nagy családunk örömeink virágával a primus inter pares-t, az alkotók között is elsőt alkotót, Kodály Zoltán akadémikust, aki nemcsak a magyar, de bizvást mondhatjuk az egész világ zeneművészetének egyik legnagyobb remekművével, a „Zrínyi szózatá”-val ajándékozott meg minket. Páratlan kórusműve, melyben az emberi hang hangszerek segítségével nélkül szárnyal föl, úgy zengi ki a századok tanúságát, hogy a fölriadó múlt szavára a jövőndő ver visszhangot. Kodály megtalálta azt a közeget, melyben múlt és jövőndő egymásra lelhet: a népeért égő hazafi erkölcsi felelősségének atmoszféráját. Azoknak a tudományoknak, melyeket mi osztályunk keretén belül művelünk, van egy sajátossága. A matematikusok legnagyobb hőse a matematikus, a technikusoké a nagy technológus, az orvosoké a nagy gyógyító. A mi legnagyobb hősünk nem a nyelvtudós, nem az irodalomtudós, nem a zene-tudomány művelője, nem a könyvtáros, hanem az alkotó művész, aki a tájnyelvek vadvirágát egy remekműbe foglalva, köznyelvi kincssé teszi, aki a nép vágyaiból és álmaiból jövőt formáló víziót alkot, aki egy táj akusztikájába belezengi a nép örömeinek és bánatának dallamát, harmóniáját, akinek műveit őrzik s osztják szét a könyvestékák. A mi hősünk az alkotó művész, a nép tehetségének szintézise. Köszöntsük hát Kodály Zoltánt, aki azzal, hogy köztünk van és alkot, minduntalan emlékeztet arra, hogy mi addig és azért

élünk, amíg az eleven művészetet szolgáljuk, hogy az alkotó művészet megbecsült kincse legyen népünknek.

Az elmúlt esztendő persze nemcsak gyásznapokból s nemcsak örömnünnepekből állt, hanem szorgos hétköznapiokból, apró kudarcokból s apró léptek szívós erőfeszítésével elért sikerekből s nekünk az a feladatunk, hogy hétköznapijainkat tegyük mérlegre. Ez a feladat ezidén könnyebb, de felelősségteljesebb, mint valaha lehetett és volt. Könnyebb, mert olyan felbecsülhetetlen segítséget kaptunk, mint amelyet a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. Kongresszusa adott munkánk értékeléséhez. De nehezebb, mert úgy kell értékelnünk munkánkat, hogy abból iránymutató fény sugározzék azokra a feladatokra, melyek népgazdaságunk második öt éves tervének végrehajtása során osztályunkra várnak. Szempontjainkat, céljainkat hazánk fejlődésének céljai szabják meg, beszámolóinkat s az azt követő vitát az a személyi tekinteteket nem ismerő, dogmák előtt térdet nem hajtó friss szellem kell, hogy áthassa, mely ez év kora tavasza óta emberségesebbé teszi világrendszerek, népek, emberek egymáshoz való viszonyát.

Az a tény, hogy a szocializmus világrendszerré vált, a békés egymás mellett élés, vagy a történelem legpusztítóbb háborúja alternatív lehetősége elé állította az emberi világot. Mi tudjuk, hogy az első lehetőség valóságos lehetőség s azon kell dolgoznunk, hogy lehetőségből valósággá váljék, hogy az egymás mellett élők között a kölcsönös bizalom légkörében megszülessék az együttműködés. Hogy ehhez a nagy célhoz a magunk területén hozzájáruljunk, erősítenünk kell az emberek tudatos akarátát, támogatnunk kell hazánk szocialista fejlődését a gazdasági, társadalmi, politikai, kulturális felemelkedés munkájában. Ezt a feladatot csak akkor végezhetjük a siker reményével, ha hozzájárulunk a marxizmus—leninizmus ideológiájának alkotó módon való továbbfejlesztéséhez, s ennek útjából minden akadályt kíméletlenül elhárítunk. Ezek az akadályok világosak ma már mindenki előtt, de még mindig nem egyértelmű a személyi kultusz, a dogmatizmus elleni küzdelem módja. Leegyszerűsítik ezt a harcot Sztálin elvtárs személyére, az idézgető módszer elleni küzdelemre szimplifikálva a tennivalókat s közben riadva látjuk, hogy kis diktátorok vidáman pápálgodnak, hogy klikkek és kottériák virágoznak, másrészt a marxizmus nagy klasszikusait ugyanúgy tekintélyi érvként idézik, egy sajátos archimédeszi törvényt betöltve, a kiszorított Sztálin-idézetek helyét más idézetek foglalják el, a Sztálin-idézetek megfellebbezhetetlenségével, vagy eltűnnek a marxizmus klasszikusainak nevei s helyüket szerény következetességgel a polgári tudomány nevei töltik be. Sztálin elvtárs sírját nem a kegyeletlenség bontotta fel, hibáit azért kellett a sírban is megsemmisíteni, hogy a személyi felelősség és a szocialista demokratizmus helyes aránya és viszonya tisztázódjék, hogy a közügy sikere ismét megelőzze az ügyködők sikerét, hogy a glória ismét a produkciónak jusson s ne legyen elég hozzá a pozíció, hogy megszűnjék kis és nagy ügyekben egyaránt a monopóliumok rendszere, hogy

az elismerést a köz adja az érdemnek, hogy a pozíciónak ne a hatalom legyen velejárója csupán, hanem a fokozott felelősség és a közösség beszámoltató ellenőrzése, hogy az ellenőrzés kezét ne fogja le a személyi kapcsolatok hálója, de ezt a hálót ne is lehessen madárfogóként senki fejére vetni, hogy az igazság objektivitását ne vétsük össze többé annak valami tértől és időtől független örök érvényével, hogy a sikerrel alkalmazható tételt s a megalkotásához szükséges módszert ne a szabadalmi hivatalnak nyújtsuk be, hanem a kritika kezére adjuk, hogy az eredmény örömét a további feladatok sóvár keresése kövesse, hogy megtanuljunk eredményeinkben kételkedni s a fejlődés korlátalan lehetőségeiben hinni, hogy az elmélet és gyakorlat dialektikája érvényesüljön munkánkban.

A világrendszerek és népek békés együttélésének célja, éppen a mi területünkön, nem jelenthet semmiféle ideológiai ellanyhulást, nem jelenthet semmiféle ideológiai fegyverletételt. Szakítanunk kell azzal a balhiedelemmel, hogy a marxizmus—leninizmus ideológiájának principiális helyessége akkor is hódít, ha az ujjunkat sem mozdítjuk, fel kell adnunk azt a képzelte pozíciót, hogy amit mi csinálunk, az eleve jó és amit mások csinálnak, az eleve rossz. Nekünk még elmélyültebben kell tanulmányoznunk a marxizmus—leninizmus ideológiáját, nekünk minduntalan kontrollálnunk kell a marxizmus—leninizmus módszerével tételeink és a valóság viszonyát, nekünk a helyes princípiumok alapján a tudomány minden területén tovább kell vinnünk a helyes alapelveket a helyes és új konzekvenciákig ahhoz, hogy meggyőzzük a nemzetközi tudományosságot alapelveink és módszerünk érvényéről és használhatóságáról, arról, hogy a velünk való kapcsolat nyereséget ígér. Nekünk a népek egészséges alkotóerejében, a munka gyümölcsöző voltában, az igazság érvényében meg-ingathatatlanul bízva kell tanulmányoznunk a kapitalista államok tudományának eredményeit, nem feledkezve meg egy percre sem arról, hogy a marxizmus—leninizmus máig is megdönthetetlen alapelvei kapitalista körülmények között születtek, s hogy ez elmélet legnagyobb alakjai azt tanították, hogy elméletük helyességének egyik biztosítéka az, hogy az emberi műveltség egészére épült, felhasználva annak minden szilárd eredményét. Mi marxisták azért merünk arra vállalkozni, hogy a világ tanítói leszünk, mert mi vagyunk a legnagyobb tanulók, kik senkitől sem átallunk tanulni, s Hegel reakciós történetfilozófiáját Hegel ragyogó dialektikájával döntjük meg. Éppen most van itt az ideje annak, hogy dogmatikus tudományból vitatkozó tudománnyá váljék a mi tudományunk, éppen az szerezhet nemzetközi megbecsülést Akadémiánknak, ha érdem előtt szemet nem húnyva, hibát el nem nézve a marxista—leninista bírálat segítségét adjuk a térjmegetcákból egyenes útra áhítózó világnak. De a bírálatot, a tévedések és hibás módszerek leleplezését kezdjük önmagunkon, szerezzünk a bátor önbírálattal erkölcsi hitelt annak a szándékunknak, hogy harcot kezdünk a polgári tudomány tévedései ellen. A vulgarizálás, a sematizmus, a provincializmus mindig belső bizonytalan-

ságot takar, mindig azt jelzi, hogy a külső máz, a rikító felszín alatt fel nem adott tévedéseket őrünk. Ne úgy harcoljunk a pozitivizmus, a szellem-történet, az ekzisztencializmus ellen, hogy képviselői fejére idézzük Marx, Engels, Lenin tételeit, hanem úgy, hogy Marx, Engels, Lenin igazának fényénél a magunk műveiben ismerjük fel a múlt csökevényeit s tépjük ki gyökerestől. Ne úgy harcoljunk, hogy idézessünk, hanem úgy, hogy minket idézzenek, ahol a marxizmus—leninizmus tudományának fölényéről esik szó.

Mindezzel azért kellett legalább ilyen vázlatosan foglalkoznunk, mert tudományunkra roppant nagy feladat vár : meg kell teremtenünk az előttünk álló nagy politikai, társadalmi, gazdasági munka szellemi feltételeit, a tervek megvalósításához alkotó, önfeláldozó, hőselkű dolgozókat kell nevelnünk. Tudatos, művelt, lelkes dolgozók vihetik előre a szocializmus építésének nagy ügyét : mi nem holt királyok emlékének rakunk gúlát, hanem otthont építünk magunknak s maradékainknak, nekünk nem a vak erő mechanikus munkájára van szükségünk, hanem a célját tudó ember szenvedélyes munkakedvére. Nem hallgathatjuk el, hogy népgazdasági terveinkben a szocializmus építésének szellemi feltételei nem kaptak kellő súlyt az anyagi-termelési feltételek mellett, illetve egyoldalúan csak azok a tudományszakok, melyek közvetlenül segítik a termelést. Ez alól nem kivétel az „Irányelvek a magyar népgazdaság fejlesztésének második öt éves tervéhez” című, megvitatásra közrebocsátott javaslat sem, melyben a társadalom- és történettudományok nem kapnak jelentőségükhöz mért helyet. Mi nem vitatjuk azt, hogy az alkalmazott matematika vagy az agrokémia közvetlenebb segítséget ad a *termelésnek*, mint a nyelvtudomány vagy az irodalomtudomány. De azt innen is hangsúlyoznunk kell, hogy nem kisebb jelentőségű az a segítség, az a közvetlen segítség sem, melyet az általunk művelt tudományágak adnak a termelést végzőknek, a *termelőknék*, hozzásegítve őket ahhoz, hogy termelőmunkájukat teljes öntudattal, mély erkölcsi felelősségérzettel, az emberiség és a haza szeretetének szenvedélyével végezhessék.

Mi nem vitatjuk más tudományok fontosságát, jelentőségét, de arra szeretnénk utalni, hogy a mi tudományszakjainkat is fontos, jelentős hely illeti meg nemzeti műveltségünkben. A marxizmus—leninizmus azt vallja, hogy nyelv nélkül nincs gondolkodás, hogy a nyelv, mint az emberi érintkezés eszköze, a társadalom-szervezés, a munkaszervezés alapfeltételeit teremti meg. Aki a nyelvi műveltség tudatosításán, elmélyítésén munkál, az a dolgozó nép öneszméletét, gondolkodási készségét, társadalmi rendjét, munkája jó megszervezését segíti elő. A marxizmus—leninizmus azt vallja, hogy az irodalom a társadalmi valóság tükré, érzelmi és kedélyvilágunk elmélyítője, gazdagítója, szárnyat ad az alkotó képzeteknek s pozitív és negatív életteli típusok alkotásával formálja s óvja a jövő emberét. Aki az irodalmi műveltség tudatosításán, elmélyítésén munkál, az a dolgozó nép társadalmi öntudatát magosgatja, képessé teszi nagy és nemes érzelmek átérzésére, fölszabadítja alkotó

képzeletét s arcát a jövő felé fordítja. Ugyanezt teszi a maga sajátos eszközeivel a zene, érzelmvilágunk, kedélyvilágunk, szárnyaló képzeletünk gazdagításával s azzal, hogy ritmusnak s harmóniának ember alkotta szépségével az örök változás hibátlan összhang felé fejlődő emberi rendjének örömét lopja szívünkbe. S kell-e mondanom, hogy nyelv, irodalom és zene mit jelentenek a hazaszeretet, az emberi együvértartozás szempontjából? Ki kell-e térnem arra, hogy ezeknek története dolgozó népünk küzdelmes, hősi múltjának milyen kincseit tárja fel? Kell-e arról szólnom, hogy a klasszika-filológia, az orientalisztika, a modern filológiákkal együtt hogy tágitja ezt a nemzeti öntudatot internacionális humanizmussá, hogy ad távlatot, mélységet s plaszticitást történeti tudatunknak? Kell-e külön hangsúlyt vetnem arra, hogy írástudóvá s olvasóvá váló népünk kulturális forradalma számára mit jelenthet egy olyan könyvtártudomány megalapozása, mely az emberi műveltség kincseinek megőrzése mellett ezek közkinccsé tételét, minél szélesebb körű terjesztését vallja feladatának?

Sajnos, ezek a kérdések nem szónoki kérdések voltak, s így válaszolni kényszerülök rájuk: igenis el kell mindezt mondanunk, sőt egyre többször kell elmondanunk. Mert amilyen bizonyossággal állíthatjuk, hogy az osztályunk tárgykörébe tartozó tudományoknak jelentős helyük van a szocialista tudományosságban s jelentős szerepük van a szocializmus építésében, korántsem állíthatjuk azt ugyanilyen bizonyossággal, hogy ennek a helynek és szerepnek megfelelő helyünk és szerepünk van Akadémiánkon belül. Feladataink fontosságát nem vonja kétségbe senki, sőt nem egyszer kapunk sürgető követelmény formában feladatokat. De ha feladataink teljesítésének konkrét feltételeiről van szó, akkor igen gyakran ütközünk akadályokba, sőt meg nem értésbe. Olykor pirulva kell olyan kérdésekre felelnünk, hogy „van-e szükség Petőfi-szótárra?”, vagy „mi szükség van a magyar nyelv értelmező szótárára?”. Olyan kiadványok megjelentetéséért, vagy megfelelő példányszámban való megjelenéséért kell vitákat folytatnunk, melyek nemcsak becsületet szereznek Akadémiánknak, de olykor már nyomás közben kell felemelni példányszámukat, olykor utánnnyomásra van szükség belőlük. Alig hiszem, hogy bizonyításra szorulna annak szükségessége, hogy Nyelvtudományi Intézetünk szótári munkálatainak legmegfelelőbb helye az Akadémia könyvtára közvetlen közelében van. Ennek az elemi tudományos igénynek deferálnia kellett az akadémiai hivatalok centralizációs igénye előtt: a bürokratikus munka akadálytalanságának elve győzött a tudományos munka akadálytalan végzésének elve felett. De rámutathatnék arra, hogy a külföldi kiküldetések elosztása terén hogyan áll osztályunk, elmondhatnám azt, hogy nálunk — osztályunk ellátottsága következtében — a legcsekélyebb csökkentés nem csökkentés, hanem nullifikálás: ez vezetett oda, hogy jelenleg mi vagyunk az Akadémia egyetlen olyan osztálya, melyen egyetlen tehermentesítő adminisztrátori állás sincs. A példa fáj, — nem szaporítom. De azt mégis hozzá kell fűznöm, hogy

osztályunk tagjainak külföldi útjai a velünk egy úton járó baráti országokban, csak megerősítették azt a meggyőződésünket, hogy osztályunknak igényei nem jogosulatlanok. Erre hadd mondjak csak egyetlen példát még. A magyar nyelvtudománynak és a magyar irodalomtudománynak nélkülözhetetlen társtudománya, bizonyos mértékben egyik alaptudománya az orientalisztika. Bízvást nevezhetjük egyik legfontosabb nemzeti tudományunknak. Nem kétséges, hogy a cseh nyelvnek, a cseh irodalomnak koránt sincs olyan közvetlen köze az orientalisztikához, mint a magyarnak. Ám önálló épülettel, külön hatalmas könyvtárral, nagy tudományos kutató-gárdával rendelkező Orientalisztikai Intézete nem a Magyar Tudományos Akadémiának van, hanem a Csehszlovák Tudományos Akadémiának, holott a magyar orientalisztika olyan hagyománnyal büszkélkedhet, mint Körösi Csoma Sándor, Vámbéry Ármin, Goldziher Ignác hagyománya s ma is olyan büszkeségei vannak, mint Németh Gyula és Fekete Lajos . . . Tévedés ne essék szólni, — mi nem is ábrándozunk egy önálló épülettel rendelkező orientalisztikai intézetről, mi ennek a fényénél arra akarunk rámutatni, hogy öt esztendő küzdelme kellett ahhoz, hogy magyar irodalomtörténeti intézetünk alakulhasson, s azt nem tudjuk elérni, hogy a magyar népzene kutatás számára egyetlen technikailag megfelelően felszerelt gépkocsi álljon rendelkezésre, holott mi abban az irigyelt helyzetben vagyunk, hogy népzene kutatásunkat Kodály Zoltán irányítja . . .

Távol áll tőlem minden rekrimináló szándék, mindenfajta felelőtlen hangulatkeltés s egyáltalán nem állítom, hogy osztályunk méltányos kívánásait csak meg nem értés fogadja, vagy hogy osztályunk helyzete nem javult az elmúlt esztendő során is. Én csak azt állítom, hogy osztályunk helyzete nem kielégítő Akadémiánkon belül, s hogy szükség lenne arra, hogy több segítséget kapjunk munkánkhoz Akadémiánk elnökségétől. Anyagi és erkölcsi segítségre lenne szükségünk. Azt kérjük, hogy vizsgálja meg egyszer az elnökség osztályunk tudományos munkájának szükségleteit és anyagi ellátottságunkat, munkánk jelentőségének fényénél. De vizsgálja meg azt is, hogyan gondozzák Akadémiánk gazdasági szervei akadémiai tervmunkáinkat, nehogy egy-egy tervmunka elkészültekor az derüljön ki, hogy a tervfeladatok kijelölését nem követi azok megvalósításának gazdasági előkészítése, mint ahogy ez az Értelmező Szótár esetében történt. Vizsgálja meg az elnökség akadémikusaink és tudományos kutatóink munkakörülményeit, a túlterhelés kérdésétől az üdülési lehetőségekig. Mi nem követelünk semmit, ami lehetetlen, mi azt kérjük, hogy Akadémiánk vizsgálja meg helyzetünket s biztosítsa azt, ami lehetséges, arányos méltányossággal.

Mindezt annak tudatában adom elő, hogy helyzetünk javításának kulcsa elsősorban a mi kezünkben van, helyzetünkért elsősorban mi magunk vagyunk felelősek. Osztályunk helyét és súlyát Akadémiánkon belül, de a közvélemény előtt is, elsősorban munkánk gyümölcsei biztosíthatják. Túlságosan önkörünkben mozognak még mindig, intenzív tevékenységünk extenzív gyümölcsöt-té-

sével aránytalanul kevesebbet foglalkozunk a kelleténél. Közvetlenebb és hatékonyabb kapcsolatot kellene teremtenünk az oktatásügy, a népművelés irányító és operatív szerveivel, a művészeti és irodalmi élettel, mert munkánk hatékonysága, eredményessége elsősorban azon mérhető le, milyen közvetlen segítséget tudunk adni művelődési forradalmunknak. Ez az extenzivitás végső fokon munkánkra is áldásosan hatna vissza. Amilyen mértékű segítséget tudunk adni például az oktatásügynek a tankönyvek terén, olyan mértékben javul tudományos utánpótlásunk, olyan mértékben válik, a nyelvi és irodalmi műveltség elmélyülése révén, szilárdabbá a nyelvtudomány és az irodalomtudomány helyzete. Ha hatékony segítséget adunk az énektanítás, a zenei oktatás ügyének, ha segítjük a magyar kórusművészet ügyét, ha mi indítunk harcot a szórakoztató zene elsekélyesedése ellen, ha mi vesszük fel a harcot a műbíráló terén a modern magyar zeneművészet kibontakozását gátló horizonttalansága és stílus-dogmatizmusa ellen, olyan zenei élet megteremtését munkáljuk, melyen belül a zenetudománynak is lesz méltó helye. Nem szaporítom a példákat. Csak azt szögezem le, hogy a feladatok ellátásához nélkülözhetetlen munkánk eszmei színvonalának emelése és tervezésünk mélyebb átgondoltsága, következetesebb végrehajtása. A mi munkánk extenzivitásának ugyanis az az alapfeltétele, hogy magas szintű, elvi irányítást adjon, s hogy ne legyen alkalmi jellege, hanem egy megszakítatlanul folyó tudományos kutatómunkára épülve, rendszeres és tervszerű legyen. E kérdés lezárásaként: mi nem deklarációt kérünk, hanem hatékony segítséget s nemcsak kérünk, hanem arra szántunk el magunkat, hogy meg is érdemeljük ezt a segítséget.

Az osztály munkájában *határozott javulás* mutatkozott az elmúlt esztendő során:

1. Munkánk homlokterébe kerültek az *elvi kérdések*.

Bizottságaink tárgysorozatán egyre gyakoribbak az olyan elvi jellegű viták, mint amilyen a Nyelvtudományi Bizottság terv-vitája, vagy az a vita volt, melyen a Magyar Nyelv irányításának, szerkesztésének kérdését vitatták meg. Az I. Finnugor Nyelvészeti Konferencián az eredmények és hiányok felsorolása és mechanikus szembeállítása helyett egy olyan beszámoló hangzott el, mely finnugor nyelvészetünk ideológiai problémáit központi kérdésként tárgyalta s behatóan foglalkozott a tudományos utánpótlás nevelésének, a tudományos erkölcs terén mutatkozó aggasztó jelenségek kiküszöbölésének kérdéseivel. Azok a megindult stilisztikai munkálatok s az a kibontakozóban levő stilisztikai vita a stilisztika alapfogalmairól, mely a III. Magyar Országos Nyelvészeti kongresszus stilisztikai vitáját követte, azt mutatják, hogy túljutottunk némileg azon a primitív fokon, mely oly jellemző volt a múltira, amikor is egy-egy elvi kérdés felmerült ugyan kongresszusokon, konferenciákon, de hamarosan napirendre tértünk fölötte, nyugtalanító jelenléte nem zavarta a megszokott munka rendjét. Ugyanilyen biztató jel az elvi kérdések felvetésének az a láncolata, mely irodalomtörténetírásunk egészét megmozgatta. Az Iroda-

lomtörténeti Kongresszus vitája a magyar realizmus fejlődéséről felvetette irodalomtörténetünk alapproblémáit, az ezt követő s az Oktatásügyi Minisztériummal közösen rendezett ankét, mely a Magyar Irodalomtörténet Kézikönyvének tematikáját vitatta meg, részletekbe hatóan igyekezett tisztázni mindazon kérdéseket, melyeket irodalmunk fejlődése — nemcsak a fő fejlődési vonalat követve — felvet; ezekhez kapcsolódott egyfelől a pártosság vitája, másfelől az a közeljövőben rendezendő konferencia, mely az irodalomtudomány és az irodalomoktatás összefüggéseit fogja tisztázni a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. Kongresszusa utáni ideológiai helyzet követelményeit figyelembe véve. De bizvást mondhatjuk: osztályunk minden területén rámutathatnánk arra, hogy az elvi jelentőségű kérdések előtérbe kerültek, s ez nemcsak a problémafelvetés terén mutatkozott meg, hanem abban is, hogy lassan megkezdődött az elvi kérdések megoldását célzó folyamatos, tervszerű munka is igen sok szakterületen. Ezt a fejlődést igazolja az is, hogy javult osztályunkban a vitaszellem, felbátorult a személyi tekinteteket nem ismerő elvi bírálat: elég az olyan beható és eredményes vitára utalnunk, mint a Magyar Irodalomtörténet Kézikönyvének tematika-vitája, vagy az irodalmi pártosság vitájára, melyen éppen legfiatalabb kutatóink törték át az udvariaskodó, mellébeszélő, hozzászólás helyett párhuzamos előadást tartó vita-hagyományt. Vitáink olykor túlhullámszerűen az akadémiai munka medrén, elvi döntéseink, állásfoglalásaink olykor szenvedélyes ellentmondást váltanak ki a közvéleményben. Vannak, akik ettől a visszhangtól, szeretetteljes aggodalommal, féltik Akadémiánk tekintélyét. Mi ezzel nem értünk egyet. Nekünk csak egy dologtól szabad félnünk: attól a közönytől, mely Akadémiánk legsetétebb korszakában, a két imperialista háború közötti időszakban vette körül Akadémiánk munkáját. A szélesebb közérdeklődésnek még akkor is örülnünk kell, ha az egy-egy kérdésben ellenünk fordul, akkor is, ha téves alapokról támadja munkánkat. Mert a legigaztalanabb támadás is rámutat egyrészt arra, hogy igazunkat még nem tudjuk megfelelő meggyőző erővel képviselni, másrészt feltárja azokat a területeket, ahol fokoznunk kell tevékenységünket. De nem is ebből a szélsőséges esetből kell kiindulnunk, hanem abból az alapgézetünkből, hogy a tudomány nemcsak tanítja a tömegeket, hanem tanul is a tömegektől. Tekintélyünket nem a munkánk körüli fagyos csend biztosítja, hanem az, hogy a munkánk körül felbolydult viták során bebizonyul igazunk.

2. Javult a fundamentális kutatások és a kulturális forradalmunk *gyakorlati* feladataiban való tevékeny részvételünk aránya.

Ezen a téren elsősorban arról a munkáról kell megemlékeznünk, melyet nyelvészeink végeznek az anyanyelvi műveltség elmélyítése terén. Nyelv-művelő folyóiratunknak, a nagymúltú Magyar Nyelvőrnek, mint ezt növekvő publicitása mutatja, sikerül visszatalálnia arra az útra, melyen akkor járt, midőn, Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond szerkesztői tevékenysége idején, tömeg-mozgalommá tudta tenni az anyanyelvünk iránti érdeklődést. Az a

munka, melynek Nyelvtudományi Intézetünk és Nyelvművelő Bizottságunk, Helyesírási Bizottságunk a központja, ma már állandó helyet kap a rádió műsorában, a sajtó, különösen a vidéki sajtó hasábjain, szervezett és rendkívül népszerű közönségszolgálatokkal rendelkezik, országsszerte nyelvművelő és helyesírási ankétot rendez. Idestova egy esztendeje folyik nyelvészeink és a Kiadói Főigazgatóság közös szervezésében egy olyan tanfolyam, mely a könyvkiadás dolgozóit fegyverzi fel tudatos nyelvi kultúrával, s már most készítik elő ugyanebben a keretben azt a stilisztikai tanfolyamot, melyet nyelvészeink és irodalomtörténészeink karöltve fognak tartani ősztől fogva a könyvkiadás dolgozói számára. Itt kell megemlékeznünk arról, hogy a széles tömegek számára készülő népszerű magyar irodalomtörténet első kötete elkészült végre, a második kötet munkálatai is folynak, lesz tehát egy olyan mű, mely az új olvasók milliós tömegei számára gyümölcsözőteti marxista--leninista irodalomtörténeti kutatásaink eredményeit. Aki folyóiratainkat, napilapjainkat forgatja, láthatja, hogy a kritikai rovatokban egy igényes, művelt, bátor fiatal nemzedék tör előre, s örömmel állapíthatja meg, hogy az ifjú kritikusok zöme irodalomtörténeti kutatóink táborából lépett az irodalmi élet porondjára. Ugyanolyan öröndetes ez, mint amit a könyvkiadás terén tapasztalhatunk: állami kiadóvállalataink belső munkatársai közt, szépirodalmi sorozatok szerkesztő bizottságában, szépirodalmi kiadványok szerkesztői és lektorai sorában egyre nagyobb számmal olvashatjuk idősebb s ifjabb munkatársaink nevét. Ismeretes Zenetudományi Bizottságunk aktív részvétele a Magyar Zeneművészek Szövetsége munkájában. Nincsen olyan tudományszakunk, melynek dolgozói derekasan ki ne vennék részüket a tudomány-népszerűsítés munkájában, de hadd emeljük ki itt klasszika-filológusainkat s orientalistáinkat, akik olyan tudományszakok terén hódították meg új értelmiségünket, hol nem segítette munkájukat semmiféle hagyomány, hol nekik kellett új csapást törni. Végül említsük meg azt az odaadó munkát, melyet Könyvtártudományi Bizottságunk végzett s végez a könyvtárosképzés kimunkálása terén, segítséget nyújtva mind az Oktatásügyi mind a Népművelési Minisztériumnak. Felvetődik olykor az a kérdés: nem forgácsolódik-e szét kutatóink munkaereje e sokirányú társadalmi tevékenység során. Olykor az a nézet is hangot kap, hogy kutatóink bizonyos feladatokat anyagi okokból vállalnak. Az első kérdést kardinálisan el kell utasítanunk: az új típusú tudósnak még akkor is vállallnia kell a népszerűsítő munkát, ha az áldozatokkal jár, nemcsak azért, mivel a marxista--leninista tudós nemcsak művelője tudományának, hanem pedagógusa, propagandistája s harcosa is, hanem azért is, mivel ez a munka biztosítja a gyakorlattal való állandó kapcsolatot, ez forrasztja egybe legeredményesebben munkásságunkkal, parasztságunkkal, a dolgozó néppel a tudomány művelőit. A másik kérdéssel kapcsolatban általánosságban azt mondhatom, hogy az esetek többségében inkább áldozatot vállalnak tudósaink s nem „nyerészkednek”, ám azt is meg kell állapítanunk,

hogy — igen ritkán — arra is akad példa, hogy valakit anyagi okok is készítetnek egy-egy feladat elvállalására. Ez utóbbi, ismétlem, csak sporadikus jelenségek kiküszöbölése nem rajtunk múlik, hanem azon, hogy a tudományos munka megbecsülése milyen mértékben fog érvényesülni az értelmiségi dolgozók bérezésében.

3. Javult munkánk *tervszerűsége* is.

Ez megmutatkozik folyóirataink egyre rendszeresebb megjelenésében s ha e téren vannak is még késések, az nem a szerkesztők munkáján múlik, hanem elsősorban nyomdai nehézségeken, másodsorban azon, hogy folyóiratainknak nincs szerkesztőségük, hogy az adminisztratív munka is alkotó tudósokra hárul s hogy a lektorálás munkáját olyan nevetséges összegekkel vagyunk kénytelenek honorálni, hogy nincs erkölcsi alapunk a sürgetésre, feszesebb tervfegyelem megkövetelésére. De megmutatkozik a tervszerű munka javulása abban is, hogy régóta vajúdo tervmunkák fokozott ütemben jutnak a megvalósulás stádiumába (a Magyar Nyelv Leíró Nyelvtana, a Magyar Nyelv Értelmező Szótára, a Magyar Irodalomtörténet Kézikönyve) s hogy számos területen egyre nagyobb tervszerűséggel indult meg a kutatás. Zene-tudósaink megkezdték a zenei forrás-kataszter elkészítését, folyamatosnak nevezhető az ókori klasszikusok kétnyelvű kiadása, valamint a Juhász László gondozásában megjelenő „Bibliotheca scriptorum medii recentisque aevorum” köteteinek előkészítése, előhaladott állapotban van a XX. századi magyar irodalom szakbibliográfiája, s a Könyvtártudományi Bizottság tervszerűen, szívós következetességgel készíti elő a bibliográfiai munkálatok koordinálását, megindítását. Ennek a tervszerűségnek nemcsak az az oka, hogy javult az osztály ellenőrző munkája, a tudományos intézetek munkafegyelme, hanem az is, hogy a tudományos munka bizonyos fokú tervszerűségével szemben hajdan megnyilvánult ellenérzést a tervmunkák beérő eredményei legyőzték: ma inkább az a helyzet, hogy a tervszerű munka akadályai keltenek ellenérzést, sajnos egyre többször, egyre több okkal-joggal.

Az elvi kérdések előtérbe kerülése, a fundamentális kutatások és a gyakorlati, nevelő, népszerűsítő munka arányának jóirányú változása, a munka nagyobb tervszerűsége egymásba kulcsolódó jelenségek, s együttvéve azt bizonyítják, hogy osztályunk tagjait, munkatársait egyre inkább áthatja a szocialista tudományos munka szelleme, a marxizmus--leninizmus módszere. A deklarációk, a hűségnyilatkozatok, az ideológiai konferenciákon való tündöklés ideje lejárt, a szocializmust az a tudós építi, aki elvi problémákat vet fel s azok megoldásán munkál, aki pártunk osztálypolitikáját a dolgozó nép közműveltségének emelésével segíti, aki munkája tervszerű végzésével biztosítja, hogy az az anyagi áldozat, melyet dolgozó népünk a tudományos munka támogatásáért hoz, ne heverjen felhasználatlanul. Fejlődésünknek voltak patétikus pillanatai: volt idő, amikor a deklaráció tettnek számított, volt idő, amikor be kellett érniünk azzal, hogy valaki hajlandó volt tájékozódni a

marxizmus—leninizmus ideológiája terén, amikor a tavasz hírnökét láttuk abban, hogy egy-egy tanulmányban, egy-egy mű névmutatójában megjelent egy idézet, feltűnt a marxizmus—leninizmus klasszikusainak neve, hivatkozás történt szovjet tudósok munkáira. De ma már túljutottunk ezen a kezdeti időn, a tettek szocializmusának ideje következett el. A káderlapok mellé — minősítésünk kiegészítéséül — vaskos káder-köteteket helyezünk, műveinket; elsősorban azokból kell megállapítani, hogy passzívak, vagy aktívak voltunk. „megnyilatkoztunk-e” s hogyan nyilatkoztunk meg, hogy „viszonyulunk” pártunk politikájához, merre „vettünk irányt” népünk történetének útján . .

Munkánk fentvázolt javulásának legfőbb bizonyítékai *eredményeink*. Sem tér, sem idő nincs arra, hogy könyv- és folyóiratkiadásunk, felolvasó- és vitaüléseink statisztikai eredményeivel foglalkozzunk: az enumerációt nem érezzük feladatunknak. Olyan eredményeit szeretnők — példaként — megmutatni munkánknak, melyek kiemelkedő, vagy jellegzetes alkotásai osztályunknak. Nem itt s nem ebben az összefüggésben szólunk arról a jelentős kötetéről, mely „Általános nyelvészet, stilisztika, nyelvjárástörténet” címen az 1954-es III. Országos Magyar Nyelvészkongresszus anyagát ezidén tette közkinccsé. Itt csupán abból a szempontból érdemel említést, hogy kiadásával azt dokumentálja nyelvtudományunk, hogy az alapvető elvi kérdésekkel való foglalkozást feladatának tekinti, hogy a kötetben közzétett vitákat tovább kívánja folytatni. De itt kell szólnunk négy nyelvészeti kiadványunkról. Az első az az ünnepi kiadvány, melyben a hetven éves Pais Dezső tiszteletére valósággal felvonult nyelvtudományunk egész kutatógárdája, barátai, vitatársai, tanítványai. Ezt a tekintélyes kötetet két egymástól elválaszthatatlan szempont teszi jelentőssé. Az egyik a kötet tematikus gazdagsága. A kötet száznál több tanulmánya általános nyelvtudományi, nyelvtudomány-történeti, hangtörténeti, szóalaktannal, szójelentéstannal foglalkozó, mondattani, szó- és szólástörténeti, tulajdonnév-történeti, nyelvjárási, az irodalmi nyelvvel, a stílussal és stílustörténettel, a nyelvhelyességgel és a helyesírással, a nyelvemlékekkel, uráli, altaji és indoeurópai nyelvekkel foglalkozó tanulmányokat foglal magába, annak jeléül, hogy milyen sokoldalú, átfogó jellegű munka folyik nyelvtudományunkban, de annak bizonyosságául is, hogy mindezen munkaterületeken aktív fiatal kutatók máris eredményes munkát folytatnak, hogy a nagy elődök nyomában, vezető nyelvészeink körében új serege támadt e legsajátabb tudományunknak. A Pais-Emlékkönyv azt mutatja, hogy akadémiásaink nemcsak a maguk szűkebb kutatási területe számára gondoskodnak utánpótlásról, hanem nyelvtudományunk egészének egyenletes fejlődését tartják szemük előtt. A „Nyelvünk a reformkorban” című tanulmánygyűjtemény két szempontból jelentős munka. Az egyik a differenciáltabb történeti nyelvvizsgálat érvényesülése, a másik a tárgyalt kor nyelvének minden eddigi ilyen kísérletnél jobban érvényesülő komplex vizsgálata. A kötet a magyar nyelvújítást nem csupán az irodalmi és költői nyelv szempontjából

vizsgálja, hanem a politikai, gazdasági, társadalmi szókinccs és szóhasználat egész körére tekintve s nemcsak a szűkebb nyelvi problematika összefüggésében, hanem a nyelv és stílus összefüggésében is. Ezek mellett a — nem társaltanul álló — kollektív munkák mellett két hatalmas egyéni teljesítményről is szólnunk kell. Az egyik Kniezsa István hatalmas munkájának első kötete, „A magyar nyelv szláv jövevényszavai”. Ez a gazdag munka megjelenésével eldöntötte azt a kérdést, lesz-e méltó folytatása Melich János úttörő munkásságának a magyar—szláv nyelvi kapcsolatok kutatása terén, biztosította nyelvtudományunk helyét a szlavisztikában. Nem kívánunk a szakkritika elébe vágni, de azt már most megállapíthatjuk, hogy nemcsak magyar nyelvtudományunk, nemcsak a szlavisztika számára volt nagy esemény e mű megjelenése, hanem népünk politikai történetének, gazdaságtörténetének, néprajzának, irodalomtörténetének kutatói sem tehetnek többé egy lépést sem e mű segítségével nélkül, s azt is leszögezhetjük, hogy a szlavisztikában nem csak a magyar—szláv kapcsolatok felderítése terén van nagy jelentősége, de egyrészt döntő problémákat vet fel, illetve segít a megoldáshoz a szláv népek egymás-közi érintkezése tekintetében, másrészt a román nyelv szláv kapcsolatainak történeti vizsgálatát döntő módon segíti elő. A fiatal kutatónemzedék számára kitűnő példája annak is Kniezsa munkája, hogy az ötletesség, a színes fantázia nem válik szárnyaszegetté, nem szürkül el az aprólékos filológiai munka kényszerében, hanem gazdagabbá, röpte biztosabbá válik : a nagy koncepciónak, a nagy szintézisnek előfeltétele a hatalmas anyagismeret. Végül, de nem utolsósorban Fekete Lajos „Die Siyāqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung” című munkájáról kell megemlékeznünk. Ez a mű, mely egy munkában telt élet sokoldalú kutatásait összegezi, azon az alapvető eredményen túl, hogy a hódoltságkori török paleográfia egy problémájának megoldásával kulcsot ad a hatalmas hódoltságkori diplomatikai anyag egy jelentős részének megfejtéséhez, műve „melléktermékeként” megveti a török gazdaságtörténet alapját, fényt vet nemcsak a magyar, de minden balkáni nép hódoltságkori történetére, gazdagítja nyelvjárástörténeti tudásunkat is. Azon túl, hogy rámutatunk Fekete Lajos könyvének az eddig tárgyalt művekkel közös vonásaira (a problémafelvetés komplexitása, a sokoldalú tárgyismeret), hadd mutassuk föl e nagy tudós emberi példáját is, ki a maga tudományszakjának elismerten legnagyobb alakja, anélkül, hogy papája kívánna lenni, kinek szerény zavara, amivel nagy tudása terhét hordozza, csak akkor enyhül, ha mint pedagógus átadhatja másoknak azt. Fekete Lajos aligha merné magát a történelmi materializmus képviselőjének nevezni, csak éppen a múlt felszínes politikai története alá hajolva, feltárja annak politikai gazdaságtani alapját. A szerénység, a hivalkodásmentes nagy tudás erkölcsi példáját kínálja az ifjabb nemzedéknek Fekete Lajos, ki — ahogy egy terembe beszerénykedik — úgy teszi le asztalunkra nagy művét, azt írva szerényen a cím alá : „Beitrag zur türkischen Paläographie”.

A magyar irodalomtörténetírás könyvestékája sem maradt üresen. „A realizmus kérdései a magyar irodalomban” című kiadványunk, mely az 1955. évi Irodalomtörténeti Kongresszus vitáit teszi közzé, az első olyan kísérlet, mely irodalmunk történeti fejlődését, a kezdetektől a máig, a fejlődés fő tendenciájának, a realizmus kibontakozásának szempontjából vizsgálja meg, illetve az első kísérlet arra, hogy egy irodalomelméleti kérdést, a realista ábrázolás kérdését történeti alapon fejtse fel. A vita anyaga nemcsak pozitív eredményei okán érdemli meg a kiemelés (a romantika vulgarizáló értékelésének megdöntése, a realizmus stílusiránnyá való lefokozásának cáfolata, az élő irodalom vizsgálatának bekapcsolása irodalmunk történeti vizsgálatába), de azzal is, hogy feltárta irodalomelméleti elmaradottságunk valóságos méreteit, rávilágított azokra a területekre, melyeket eddig elhanyagoltunk (a lírai realizmus vizsgálata) s ezzel is irányt mutatott a további kutatás számára. A kiadvány egyik legnagyobb pozitívuma az a sok új név, mely azt mutatja, hogy felnőtt egy új irodalomtörténész nemzedék, mely már a marxizmus—leninizmus tején nevelkedett s ezért elődeinél sokkal természetesebb biztonsággal s éppen ezért sokkal kevesebb dogmatizmussal tudja érvényesíteni a marxizmus—leninizmus ideológiáját a kutatásban. Irodalomtörténetírásunk legnagyobb szabású egyéni vállalkozása Kardos Tibor „A magyarországi humanizmus kora” című monográfiája, mely a magyarországi humanizmus kifejlődését 1526-ig tárgyalja. Kardos Tibor munkája érdemben csak akkor válik értékelhetővé, ha folytatása, a mohácsi vész utáni humanizmus története is megjelenik. Ám a mű jelentősége már most is nyilvánvaló. Monográfiája az első kísérlet arra, hogy a magyarországi humanizmus történetét a nép és az irodalom egyedül helyes korrelációjában s csonkítatlan távlatában tárgyalja, azaz igazi jelentőségükhöz mértén foglalkozzék az itáliai s általában a nyugati humanizmus hatása mellett a kelet-közép-európai humanizmus összefüggéseivel is. Műve abban is példamutató, ahogyan küzd a maga felszabadulás előtti humanizmus-ábrázolásának koncepciójával: ez a küzdelem meggyőzőbb, mint az egyetlen villámsugártól Saulusból Paulussá válók problémátlansága. Aki a múltját úgy tudja levetkezni, mint egy ruhát, azon minden csak jelmez. Kardos Tibor monográfiája mellett olyan nagy és kis monográfiák érdemelnék meg a beható elemzést, mint Kardos László „Tóth Árpád”-ja, Szauder József „Kölcsey”-je, Rejtő István „Iványi Ödön”-je, Somogyi Sándor „Arany László”-ja. Szeretném ezek helyett — érdemüket csak regisztrálva — néhány tanulmány érdemét kiemelni. Az egyik Sötér István „Madách Imre”-ről tartott székfoglaló értekezése, mely azóta „Romantika és realizmus” című tanulmánykötetében is napvilágot látott. Ismeretes a „Madách-ügy” lefolyása. Nemzeti Színházunk hosszú ideig méltatlanul és helytelenül mellőzte „Az ember tragédiáját”-t. Mikor újból előadta, az előadásnak részben örvendetes, de részben problematikus, tüntetésszerű közönség-sikere volt. Ekkor jelent meg pártunk központi napilapjában, a Szabad Népből, Lukács György figye-

lemre méltó cikke, melyben — Lukács egyébként nem először — kifejtette nézeteit Madách legnagyobb művéről, szembeszállva a Tragédia fenntartás nélküli ünneplőivel. Lukács György mindig megfontolást érdemlő véleményét nem a Madách-kérdés megvitatása követte, hanem a „Madách-ügy”. „Az ember tragédiájá”-t hirtelen levették a műsorról, egyesek — vulgarizáló hévvel — minden érdemet megtagadtak tőle (Lukács ezt nem tette!), s a Madách-ügy elvi kérdésből a suttogó propaganda anyagává vált. Egy régi Madách-travesztáció telt be: „A mű pihen, az alkotó forog”. Sőtér Madách-tanulmánya kiemelte ezt a kérdést szégyenletes és kártékony állapotából, és Lukács elvi fejtegetéseihez méltóan nyúlt a Madách-kérdéshez. Madách fejlődését s életműve egészét véve vizsgálat alá, bebizonyította, hogy Madách-kritikája, ha a kérdést történeti fejlődésében vizsgáljuk, több ponton revízióra szorul, s egyben megteremtette — Bolgár Elek, Barta János, Waldapfel József és Lukács György értékelő szempontjainak felhasználásával — annak alapját, hogy Madách Imre életműve reális helyére kerülhessen irodalmunk történetében. Sőtér tanulmánya arra példa, hogyan kell az irodalmi élet adta problémákhoz hozzányúlnia irodalomtudományunknak, egyszerre felelve az aktuális kérdésre s túl is mutatva rajta. — Sőtér egy időszerű kérdéshez kapcsolódva vitte tovább a Madách-értékelés kérdését. Tolnai Gábor Radnóti-emlékbeszéde egy évforduló ünnepi alkalmából vetette fel mai irodalmunk egyik alapvető problémáját, szocialista-realista irodalmunk előzményeinek kérdését. Radnóti jelentőségének helyes értékelésével nemcsak az egy ideig méltatlanul feledett költőnk életműve került méltó helyére a köztudatban, de lelepleződött irodalomszemléletünk amaz eltorzulása is, mely felszabadulás előtti irodalmunkban József Attila szerepét elszigetelt magánosságban ábrázolta s ősként, követhető hagyományként elsősorban a népi írókat jelölte meg. Senki sem vitatja azt a nagy jelentőségű szerepet, melyet a népi írók mozgalma töltött be felszabadulás előtti irodalmunkban, senki sem tagadhatja jóhiszeműen, hogy munkásságuk java az akkori jövőnek, a jelennek tört utat. De az, hogy Radnótit valósággal újra fel kell fedeznünk, megmutatja, hogyan sikkadt el köztudatunkban az, hogy volt más út is, hogy József Attila nem elszigetelt jelenség volt, hogy nyomát olyan jelentőségű költő követte, mint Radnóti, ki közvetlenebbül folytatta József Attila útját, a szocialista irodalom útját, mint bárki más József Attila kortársai közül. Én viszolyogva használom a népi irodalmi mozgalommal kapcsolatban a „národnyik” megjelölést, Illyés Gyula, Veres Péter, Darvas József, Szabó Pál nem národnyikok. De abban a felfogásban, mely csak bennük akarja látni régi és új irodalmunk folytonosságát, van národnyikizmus. Idáig világít Tolnai Radnóti-emlékezése s azok a tanulmányai, melyek tovább fejtették Radnóti helyes értékelésének kérdését, példát mutatva arra, hogy alkalmi feladatainkat hogyan kell helyesen ellátni. Itt kell megemlékeznem Waldapfel József Vörösmarty-emlékbeszédéről is, mely hasonló módon mutatott túl ünnepi célján, továbbvive a romantika értelme-

zésének kérdését, másrészt felvetve Nemzeti Színházunk műsorpolitikájának mulasztásait Vörösmarty perújításra váró drámai művészetével kapcsolatban. Irodalomtudományunk szövegkiadásai közül hadd említsem meg Fazekas Mihály összes műveinek Julow Viktor és Kéry László gondozásában megjelent kritikai kiadását: ez a kitűnő kiadvány apparátusával a magyar felvilágosodás problematikájának nem egy kérdését segíti megoldáshoz. Új csapásra tért Akadémiánk akkor, midőn Király Istvánt és Bisztray Gyulát megbízta „Mikszáth Kálmán összes művei”-nek kritikai kiadásával, nem akarván rendszert csinálni abból a kényszerből, hogy kritikai kiadás csak akkor készülhet, amikor a kiadott mű történeti környezetét eltemette az idők pora, amikor életének tanúi közül senki sem él.

Eredményeink közé kell sorolnunk zenetudományi kiadványainkat, a „Magyar Népzene Tára”-t, népzeneink e kincsesbányáját, melyet népünk egy távoli barátja „Thesaurus linguae cordis Hungariae”-nak nevezett és a „Zenetudományi tanulmányok” köteteit. Magyar nyelvtudományunk, irodalomtudományunk, folklorisztikánk kutatásai csonkák lennének a magyar zenetudomány eredményei nélkül. Magyar műveltségünk nemzeti jellegének meghatározásában zenetudományunknak egyenlő szerepe van a nyelvtudománnyal és az irodalomtudománnyal. Hogy a népzeneekincs feldolgozása mellett ezévből éppen Liszt Ferenc és Bartók Béla művészete állt zenetudósaink érdeklődésének homlokterében, az mai magyar zenénk szempontjából is rendkívül szerencsés: népzene és műzene, magyarság és egyetemes emberség viszonyáról e két mester tud a legtöbbet mondani zeneművészeinknek.

Klasszika-filológiánk terméséből első helyen Marót Károly „A görög irodalom kezdetei” című munkáját kell kiemelnünk, mely egyrészt összefoglalása korábbi kutatásainak, másrészt — öröndetes módon — kiindulópontja az ókori görög irodalomtörténet újszerű kimunkálásának, az antiquitas irodalom fogalmának meghatározásával és egy exactabb periodizáció lehetőségének felvetésével. Felesleges lenne elismételnünk itt azt, amit Marót Károly munkásságával kapcsolatban annyian s annyiszor elmondtunk, hogy klasszika-filológiánk széniora munkáit milyen eszmegazdagság, milyen mélységében s szélességében el nem határolt anyagismeret teszi közérdekűvé minden filológus számára. De hadd mutassunk rá éppen az ő nemzetközi viszonylatban is megbecsült munkássága kapcsán arra a helytelen felfogásra, mely idősebb és fiatalabb kutatók munkái között úgy tesz különbséget, hogy az idősebbek ideológiai elégtelenségét elnézi nagyobb tárgyismeretük okán, a fiatalabbak ideológiai deklarációit pedig azzal fogadja el, hogy a tárgyi tudást majd megszerzik később, nem utolsósorban az idősebbek munkássága alapján, melyet úgyis át kell értékelniük. Én ezt a nyíltan soha ki nem mondott, de a gyakorlatban érvényesülő felfogást sem a magam, sem az osztályvezetőség nevében nem tudnám elfogadni, s mind tisztelt öregeinkre, mind tehetséges fiataljainkra egyaránt sértőnek találok. Marót Károly munkássága, de legújabb műve is

éppen arról győz meg, hogy bátran lehetünk igényesek idősebb tudósaink műveinek ideológiai színvonalával szemben is, másrészt arra figyelmezteti fiataljainkat, hogy a marxizmus--leninizmus igazsága azokban az életművekben válik struktív jelentőségűvé, melyekben a konkrét tárgy- és anyagismeret a leggazdagabb. Marót Károlyt nem a történelmi materializmus vezette arra a felismerésre, hogy a klasszikus antiquitas remekműveinek helyes interpretálása sem képzelhető el a nép alkotó szerepének feltárása nélkül, hogy a csak filológiai, csak esztétikai interpretáció nem vezethet megnyugtató eredményre a társadalomtörténeti, a folklorisztikai szempontok nélkül, hogy a költészet leszűkítése az írott irodalomra éppen a nép alkotóerejét küszöböli ki az irodalomból. Minderre a gazdag tényismeret vezette rá gondolkodását s éppen ezért tudta olyan természetesen magáévá tenni Marx, Engels, Lenin irodalomfelfogásának igazát, mert neki nem kellett elhinnie szavukat, igazuk elfogadására a saját gazdag anyagismerete kényszerítette őt. A marxizmus--leninizmus befogadásának nincs korhatára, ha van határa, az — tudósnál — a fogyatékos tárgyismeret, a fejlődést gátló dogmatizmus lehet csak. Sajátos meglepetéssel szolgál Trencsényi-Waldapfel Imre Hésiodos „Munkák és napok” című művének fordítása. A fordítást bevezető tanulmány nem sokkal több a Hésiodos-kérdés irodalmának igényes összefoglalásánál, többet nem is követelhetünk meg egy szélesebb közönségre számító, az oktatás igényeire is tekintő mű bevezetésétől. Ám a bevezetést, a „Munkák és napok” eredeti szövegét, a jegyzeteket, meglepő ajándékként olyan részlet-tanulmányok követik, melyek messze túlmutatnak a bevezetés problematikáján, problémagazdag, eleven, polemikus tanulmányok, melyek egy átfogó Hésiodos-monográfia igényét ébresztik az olvasóban. Nem értjük ugyan, mi készítette Trencsényi-Waldapfel Imrét arra, hogy e kötetet ilyen zilált formában, mondanivalójának legértékesebb részét ilyen fedve-rejtve bocsássa közzé, de így is örvendetesnek tartjuk azt a valóban újszerű Hésiodos-képet, melyet egyelőre az olvasónak kell egységbe foglalni. A tudománytörténeti kutatások régóta követelt megindításának úgyszólván egyedül klasszika-filológiánk tett eleget, Borzsák István „Budai Ézsaiás és klasszika-filológiánk kezdetei” című munkájával. Helyes lenne művét szélesebb körben is megvitatni, hogy a — remélhetőleg más területeken is meginduló — tudománytörténeti munkák szerzői értékesíthessék pozitív és negatív tanulságait.

Végül egy világirodalmi munkát kell kiemelnünk osztályunk terméséből, Turóczi-Trostler József „Lenau” monográfiáját. Turóczi-Trostler műve nemcsak azért jelentős, mert — Lukács György életművétől s Gyergyai Albert munkásságától eltekintve — meglehetősen szegényes világirodalmi kutatásainkat mindjárt egy monográfiával gazdagította, hanem művének módszerével s azzal, hogy két jelentős kérdésben megoldatlan problémákra lelt megnyugtató feleletet. Felszabadulás utáni monográfiáinkra jellemző volt a nagy alkotók személyiségének, életrajzának szinte teljes háttérbe szorítása, egy bizo-

nyos fajta túlideologizálás, mely azt a benyomást keltette az olvasókban, mintha megannyi Homéros vagy Shakespeare írt volna csak, kiknek műve mögött talán nincs is személyiség, vagy talán nem is az rejtezik, akinek neve szerzőként szerepel a műveken, de semmi esetre sem érdemes velük túl sokat foglalkozni. Hogy ez éppen szépirodalmi alkotások értékelésénél milyen helytelen szempont, arra Lukács György már rámutatott, de jelentős változás nem történt azóta sem. A Lenau-monográfia (és — hadd kanyarodjam vissza egy szóra — Kardos László „Tóth Árpád”-ja) áttörte ezt a helytelen gyakorlatot, mégpedig úgy, hogy a személyiségábrázolás és az életrajz éppen azt éri el, amit a steril túlideologizálás el akart érni, de nem tudott, — megmutatja mű és kor, mű és társadalom eltéphetetlen kapcsolatát. De Turóczi-Trostler munkája az első olyan Lenau-interpretáció, mely úgy mutatja be Lenau kapcsolatait a magyarsággal, hogy abból nem válhat többé sovíniszta birtokper s az első olyan Lenau-ábrázolás, mely sem el nem meríti Lenau alakját, betegségének visszaható, hamisító eltúlzásával holmi morbid dekadenciába, sem nem kerüli meg ezt a kérdést a költő pathológikus vonásainak „tapintatos” mellőzésével. Műve egyébként hozzá fog járulni annak a kérdésnek megoldásához is, mely most a német irodalomtudományt foglalkoztatja: a nyelvi egység és a nemzeti egység viszonyának kérdéséhez. Hogy osztályunkban a világirodalmi kutatások fellendülőben vannak, annak már nemcsak ígérete, hanem egyre inkább biztosítéka az a néhány tanulmány, mely a „Filológiai Közlöny”-ben megjelent.

Az eredmények felsorolása terén eddig művekre hivatkoztunk. Nemcsak ezekre hivatkozhatunk azonban, hanem kezdeményeink sikerére is. Gondolok itt a már említett új folyóiratunkra, a „Filológiai Közlöny”-re, gondolok a „Studia Slavica”-ra: mindkettő azt bizonyítja, hogy tervünk helyességét az első lépések sikere igazolta. De van egy olyan eredményünk is, melyet szervezési eredménynek nevezhetnénk: Az Orientalisztikai Bizottság megalakítására gondolok. Ezt a bizottságot valójában az Eötvös Loránd Tudományegyetem Nyelv- és Irodalomtudományi Karának két orientalista tanszékére alapoztuk. A múlt év novemberében tartott I. Orientalisztikai Konferencia bebizonyította, hogy jó nyomon indultunk: ma már öt munkaközösségben folyik a munka s a konferencia olyan egységbe tudta fogni az eddig csak elszigetelten, a maguk kínján vergődő kutatókat, olyan reális munkatervet dolgozott ki, hogy nemcsak további munkájuk elé nézhetünk bizalomteli várakozással, de nincs messze az az idő, amikor valamiféle szilárdabb, anyagiilag is biztosabban megalapozott szervezeti formára is gondolhatunk, akár a Nyelvtudományi Intézet keretében, akár a budapesti egyetemen.

Irodalomtudományunk munkájának elismerését látjuk abban, hogy pártunk és kormányunk lehetővé tette, hogy ez idén létrejöhetett az Irodalomtörténeti Intézet, osztályunk második tudományos kutatóintézete s hogy Akadémiánk lehetővé tette az Acta Literaria megindítását. Az Intézet már

működik, az Acta Literaria még in statu nascendi van : egyelőre csak annak a reményünknek adhatunk hangot, hogy az egyik az irodalomtudományi kutatások kollektív szervezőjévé válik s nem lesz filológiai elefántcsonttorony, hanem „az erőnek szolgál kirepítő fészke”, a másik pedig ugyanúgy szerez becsületet irodalomtudományunknak, mint ahogy többi actánk a nyelvtudománynak, klasszika-filológiának, orientalisztikának szereztek eddig a nemzetközi tudományosság előtt.

Itt kell említést tennem — a teljesség igénye nélkül — arról, hogy nemzetközi kapcsolataink terén is dicsekedhetünk eredményekkel. Nemcsak osztályunk tagjainak egyéni és csoportos külföldi útjainak megszaporozására gondolunk (lázítás számba menne, ha elmondanók, hogy Németh Gyula, Kardos Tibor, Sótér István hányszor járt a határokon túl, vagy ha Kniezsa István „megfialt” szovjetuniói kiküldetéséről beszélünk — egy hónapon belül kétszer volt a Szovjetunióban, hová irodalomtörténész csak mint szakszervezeti kiküldött vagy mint turista jutott el eddig!), nem is arra, hogy kongresszusainkon egyre gyakrabban jelennek meg külföldiek, folyóiratainknak egyre több külföldi munkatársa van. Legfeljebb azt kell itt leszögeznünk, hogy ezek az официális látogatások egyre többször válnak baráti symposionokká (Szerebrennyikov, Wolfgang Steinitz, de sorolhatnám a cseh, bolgár, román stb. tudósok neveit, kik a „Kruzsok” törzstagjaivá váltak), hogy a finn—magyar tudományos kapcsolatok kultúregyezmény nélkül is megerősödtek, hogy nyelvészeink a román tudományos élettel, zenetudósaink a román és a cseh tudományossággal támogatásra nem szoruló, közvetlen kapcsolatot építettek ki. Ezúttal arra kell rámutatnunk, hogy tudományosságunknak milyen eleven visszhangja van a nemzetközi tudományos orgánumban. Különösen a klasszika-filológia, az orientalisztika és a zenetudomány tűnik ki e téren. S itt nemcsak az acták olyan visszhangjára gondolok, ahogyan a szovjet folyóiratok méltatták az „Acta Orientaliát”, ahogyan a „L'Association Guillaume Budé” folyóirata referált az „Acta Antiqua”-ról. De olyan magyar nyelvű kiadványaink visszhangjára gondolok, mint Trencsényi-Waldapfel Imre Hésiodos-kiadványa, melynek egyik tanulmánya a közeljövőben mint önálló munka jelenik meg a Szovjetunióban, a „Magyar Népzene Tára” nemzetközi sikerére, vagy arra, hogy az UNESCO zenetudományi kiadványának ez évi VIII. kötetében tizenhárom magyar zenei és zenetudományi munkáról közölnek bő ismertetést.

Mindez elégséges bizonyítéka annak, hogy munkánk nem volt eredménytelen, de korántsem elégséges annak bizonyítására, hogy hibátlan munkát végeztünk. Osztályunk munkájában még mindig mutatkoznak súlyos *hibák* :

1. *Elvi hiba* például az, hogy a III. Országos Magyar Nyelvészkonferencia ama referátumához, melyben Tamás Lajos megkísérelte tisztázni nyelvtudományunk viszonyát egyfelől a marxizmus—leninizmus ideológiájához, másfelől a polgári tudományhoz, mind ez ideig egyetlen vezető nyelvtudósunk nem szólt hozzá, s ha e kérdés szóba kerül, ad hominem argumentálnak, Tamás

Lajos illetékességének kérdését vitatják, de nem állításait cáfolják, nem érveivel vitatkoznak. Azzal a kérdéssel, hogy nyelvtudományunk a marxista—leninista nyelv szemléletből csak azt fogadta el eddig, mely nyelvtudományunk nagy hagyományaival egyezik, senki sem hajlandó szembenézni, s azt a láthatatlan, de valóságos köldökzsinórt, mely nyelvtudományunkat a pozitívizmushoz s részben De Saussure tanításaihoz köti, senki sem hajlandó sem elvágni, sem e kötelék organikus voltát bizonyítani. Ugyanilyen jellegű hiba az, hogy irodalomtudományunkban a kutatás súlypontja még mindig nem helyeződött át irodalmunk időszerű kérdéseire. Ezzel rokon az a jelenség, hogy zenetudományunk alig foglalkozik élő zenénk bíráló értékelésével, de nem nyúl hozzá a zene stílus-problémáihoz, nem mer nyíltan hangot adni annak a lapangva élő közfelfogásnak, hogy realizmus címén a századvég zenei naturalizmusa, sőt a zenei életkép, a melodramatikus zene éled fel, nem mer szembe szállni azzal, hogy szórakoztató zene címén a polgári zeneirodalom legsekélyesebb operett-zenéje hódít tért. Elvi hiba az is, hogy modern filológiánknak még mindig fehér foltja, terra incognitája a környező népek irodalma.

2. Fejlődésünk komoly gátvetője a *vitaszellem hiánya*. Ennek egyik oka az *opportünizmus* gyávasága. Másik oka az *elvtelen személyeskedés*. Megnyilvánulási formáinak száma légió, e téren valóban a „gazdagság zavarával” küzdünk, mikor példát keresünk. Tolnai Gábort, aki a Tudományos Minősítő Bizottság titkára (rang- és pénzosztó), úgyszólván nem éri kritika: a gyáva opportünizmus felteszi róla (wie der Schelm ist, so denkt er!), hogy a kritikáért elégtételt venne. Az Irodalomtörténeti Intézet hétről hétre megvitát egy irodalomtörténeti szakmunkát. Mikor az én Ady-monográfiám megvitatására került sor, az intézet egy fiatal munkatársa azt javasolta, hogy én ne legyek jelen a vitán, mert akkor nem mernek megbírálni. (Jelen voltam. Nem is mertek.) Az Irodalomtörténeti Intézet Tudományos Tanácsában megvitatatták a Kardos Tibor szerkesztésében megjelenő két világirodalmi folyóiratot. Csak a magnetofon-felvétel hiányzott ahhoz, hogy a bizantinizmus halhatatlanságának bizonyosságát a közvélemény elé tárhassuk. De szaporázhatnám a hibákat a végtelenségig, kezdve azokon a célozgató bírálatokon, melyeket csak az ért meg, aki a sorok közt is tud olvasni, azokig az opponensi véleményekig, melyekben az elfogadás alapja a „ha te nem ütöd az én zsidómat, én sem bántom a te zsidódat” elve. A személyeskedés példái még szaporábbak. Elég, ha arra a dicstelen kritikai hadjáratra utalok, melyet Horváth János Kossuth-díjas műve, az „Arpádkori latinnyelvű irodalmunk stílusproblémái” ellen folytattak, melynek során a szerző emberi becsületét, szocialista fejlődésünkhöz való viszonyát, tudását vonták kétségbe. Van ennek a jelenségnek negatív formája is, amikor a kritikát a hallgatás, vagy éppen a meggyőződés nélküli elismerés pótolja. Van egy tudósunk, kinek vádaskodó, izgága, minden kritikát lebecsülő, anyagi magatartását nyíltan soha senki sem bírálta s magasabb graduálására olyan valaki tett két ízben is javaslatot, akinek köz-

ismert véleménye az, hogy e tudósunk munkásságának értékes szektora egy emberöltővel ezelőtt befejeződött.

3. Munkánkra még mindig jellemző a *dogmatizmus*, valamint az ettől el nem választható *provincializmus*. Kirívó példái ennek a nyelvtudományi és irodalomtudományi dokumentációs folyóiratok, melyek a szovjet tudomány eredményeit vagy tanulmányok szó szerinti fordításával, vagy értékelés nélküli kivonatok közlésével teszik közzé. Sztálin műveiről, Zsdanov műveiről a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. Kongresszusa előtt soha kritikai észrevétel nem hangzott el, a kongresszus óta viszont csak annyi a változás, hogy nem idézik többé műveiket. Ma másokat idéznek, vagy senkit, annak jeléül, hogy a múltban tekintélyi érvként idézték őket, ma pedig még nem alakult ki a tekintélyek hierarchiája. A provincializmus két jelenségben mutatkozik meg. Az egyik az, hogy szovjet tudományos munkát érdemi bírálatban úgyszólván senki sem részesített, a másik az, hogy kapitalista államok tudományos életének eredményeiről alig egyen-ketten vesznek tudomást, s ezek sem mind polemizálnak velük.

Szép számmal vannak munkánknak *hiányosságai* is.

Említettük már, hogy a *tudománytörténeti* kutatások stagnálnak szinte minden tudományágban, jóllehet önismeretünk és önbírálatunk ezek nélkül nem képzelhető el. *Finnugor nyelvtudományunk*, melynek olyan mesterei voltak, mint Budenz József, Szinnyei József, elorvadóban van, központi tanszéke Zsirai Miklós halála óta betöltetlen, kutatóinak nincs arra módja, hogy külföldi kiküldetések során közvetlen kapcsolatba kerüljenek a rokonnépekkel. Tudományunk fejlődésének létfontosságú *szükségleteit* nem tudjuk kielégíteni: a Magyar Nyelv Nagyszótára, a Hazai Latinság Szótára olyan szűk lehetőségek között mozog, hogy megjelenésükre, sőt megjelenésük első lépeteire fiatalabb akadémikusaink sem számíthatnak még életük során, jóllehet ezek elkészülte nemcsak az osztályunkon belül folyó munkának adna lendületet, hanem a Nagyszótár minden tudományozásnak, a Hazai Latinság Szótára a történettudománynak s minden tudományozás tudománytörténeti kutatásainak. Közönnyel nézzük nagymultú s nagytekintélyű *tudományágak elorvadását*: az ókori kelet kutatása, egyptológiánk, hebrológiánk még az egyetemi oktatásból is kiszorult, stb.

E hibák és hiányosságok szervezési és tervezési munkánk fogyatékoságát leplezik le s egyben azt is, hogy osztályvezetőségünk nem tudta megfelelő módon képviselni jogos igényeit.

Mert ha hibákról és hiányokról szólunk, akkor elsősorban a *vezetés hibái* szúrnak szemet:

1. Az osztályvezetőség munkájából hiányzott az elvi következetesség, munkája főként az alkalmi feladatok megoldásából állt, nem tudott ennek okán *elvi-politikai irányítást* adni az osztály munkájának sem tudományos, sem személyi ügyekben, feladatait nem graduálta a közszükséglet szerint, aktívái-

nak kiválasztásában csak merev szakmai szempontok érvényesültek, s olykor engedett a helytelen káder-politika követelményeinek. Nem élt az osztályvezetőség megfelelő módon az ellenőrzés eszközével (így húzódik el olyan fontosságú kiadványunk megjelenése, mint József Attila kritikai kiadásának folytatása, így folyhatott Ady életművének kritikai kiadása eléggé meg nem vitatott szerkesztési elvek szerint, hibát hibára halmozva). Nem élt az osztályvezetőség a kritika fegyverével megfelelő módon sem Akadémiánk elnökségével szemben, sem az osztály tagjaival szemben, sem a gondunkra bízott szakterületeken. Eltűrtük, hogy olyan létfontosságú kiadványunk, mint a Magyar Nyelv Nagyszótára, a reménytelenség jegyében készüljön, engedtünk olyan sürgetéseknek, melyek a munka rovására mentek — a helyesírási szabályzatra gondolok —, elfogadtunk olyan beavatkozást munkánkba, melyet illetéktelensége okán el kellett volna utasítanunk, — egy nyelvtudományi disszertációra gondolok, melyet azon az alapon vétettek le a napirendről, mivel nem eléggé elvi (kiderült később, hogy a Szovjetunióban hasonló témáktól nem is követelnek különleges elviséget s tömegesen tűzik ki disszertációs témául) s mert a munkásság tiltakozik ellene. (Bár ott tartanánk már! S ha ott tartanánk, szilárd meggyőződés, hogy könnyebben meg tudnók magyarázni munkásságunk hangtörténet iránt érdeklődő tagjainak a hangtörténeti monográfiák készítésének helyességét, mint némely kebelbeli aggodalmaskodónak!) Még kevésbé éltünk az önkritika fegyverével: az osztályvezetőség a maga munkáját sohasem bocsátotta vitára.

2. Az osztályon belül nem érvényesült a *kollektív vezetés elve*. Nem érvényesült ez az osztályvezetőségen belül sem (az osztályvezetőség tagjainak többsége csak a vezetőségi üléseken foglalkozott az osztály ügyeivel, operatív munkát csak igen kevesen vállaltak, ráhagyták a munkát az osztálytitkára és a szakelőadókra, kiket tömören „az iroda” megjelöléssel szoktak korholni). Még kevésbé érvényesült a kollektív vezetés elve az osztály munkájának egészében. Az osztályvezetőség nem támaszkodott az osztály tagjaira, még annak erejéig sem, hogy kikérte volna véleményüket. Osztályülést igen ritkán tartottunk s osztályüléseink nem voltak megfelelően előkészítve, az osztályüléseken vagy személyi kérdések szerepeltek, vagy kívülről s fölülről kapott feladatok. A bizottsági üléseken, az intézetek életében nem volt jelen az osztályvezetőség.

3. Nem volt kielégítő az osztályvezetőség *szervező* munkája sem. Nem tudtunk segítséget adni ahhoz, hogy munkánk két olyan nagyfontosságú intézménye, melynek elsőrendű feladata lenne a közvélemény-formálás, a szakmai érdeklődésű tömegek megszervezése, káder-politikánk bázisának kiszélesítése, a Magyar Nyelvtudományi Társaság és a Magyar Irodalomtörténeti Társaság ne csak látszat-életet éljen. Holott mindkettőnek az lehetett volna egyik központi feladata, hogy bekapcsolódják például a pedagógusok szakmai továbbképzésébe, segítséget adva az Oktatásügyi Minisztériumnak,

teret hódítva nyelvtudományunk és irodalomtudományunk közérdekű munkái számára, vagy az utóbbinak az lehetett volna a feladata, hogy az elmergesedett irodalmi viták következtében kialakult egészségtelen közhangulatot helyes irányba terelte volna, élő irodalmunk időszerű kérdéseinek elvi megvitatása során. Az osztályvezetőség az osztályon belüli munkát sem tudta megszervezni (az osztály tagjai közül sokan már az osztály felolvasó ülésein sem vesznek részt, holott ez alapszabályban lefektetett kötelességük, az osztály felolvasó üléseinek tárgysorozata, az Osztályközlemények hasábjai nem tükrözik az osztály munkájának egészét), hogy tudta volna hát elérni azt, hogy munkánk hatósugara kiterjedjen minden olyan területre, mely munkánkkal kapcsolatos! Országos jelentőségű tanácskozások folynak a kulturális élet minket érdeklő területein, anélkül, hogy meghívnák rájuk osztályunk szakembereit, deklarációk hangzanak el, elvi döntések készülnek, anélkül, hogy azok előkészítésébe bevonnák osztályunkat, jöllehet az a tapasztalatunk, hogy az illetékes szervek szívesen vennék segítségünket, ha egy kis igyekezettel felhívónk magunkra a figyelmet. Nem attól vagyunk Akadémia, ha méltóságteljesen megvárjuk, amíg értünk jönnek, mint az eladólányért, hanem attól, hogy minden érdemi kérdésben hallatjuk megfontolandó szavunkat. Szervező munkánk hibái nemcsak a nagy kérdések terén ütköznek ki, hanem a látszólag kis ügyekben is. Nem tudjuk mentesíteni osztályunk tudományos dolgozóit a bürokrácia packázásaitól: valóságos tortúra az, amíg egy tudós eleget tud tenni egy külföldi meghívásnak, amíg valamely adminisztratív természetű ügyében segítséget kap, amíg egy szakfolyóirat szerkesztője el tudja érni, hogy ne a tudomány alkalmazkodjék a nyomda betűkészletéhez, hanem a nyomda alkalmazkodjék a tudomány szükségleteihez, — azt hiszem bátran mondhatunk satöbbit. A példákban enciklopédiát készíthetnénk, mint Settembrini úr, Thomas Mann hőse, „Az emberi bosszúság és szenvedés enciklopédiája” címen. E szervezési tehetetlenség okán nem tudta osztályunk jogos igényeit Akadémiánk kebelében sem biztosítani: kapcsolatunk a II. osztállyal máig sem kielégítő, máig sem tudtunk változtatni azon a konstrukciós abszurdumon, hogy az esztétika, a művészettörténet, a folklór más szervezeti keretbe tartozik, mint a nyelvtudomány, irodalomtudomány, zenetudomány.

4. *Munkamódszereink* sem helyesek. Az osztályvezetőséget elborították a formális és adminisztratív jellegű ügyek, a munkamegosztás segítségét nem vettük igénybe, ezért egyesek túl vannak terhelve, másoknak csak a kényelmes bírói szék marad, illetve kialakult egy sajátos munkamegosztás: egyesek csak a szakmai ügyekkel foglalkoznak s az ideológiai kérdések ébrentartása néhányunk megtúrt feladatává vált. Módszereink lazaságának mélyén kényelmes liberalizmus rejtezik, ezért tűrjük el a „quieta non movere” elve alapján egyes bizottságok munkájának ellanyhulását, stagnálását, elsovadását, ezért nem nyúlunk bele vezetésünkre bízott intézmények belső életébe.

Nem folytatom tovább. Nem kutatom azt sem, hogy e hibák kifejlődésé-

ben mi volt a része az osztály tagjai passzivitásának. Azt hiszem, hogy eredményeink számbavétele, hibáink felismerése és őszinte feltárása s az az aktív segítség, melyet a Szovjetunió Kommunista Pártja XX. Kongresszusának iránymutatásai s pártunk közvetlen támogatása nyújt, elégséges biztosíték arra, hogy hibáinkat ki fogjuk javítani s eredményeinket fokozni fogjuk.

Tennivalóink nagyjából nyilvánvalóak az eddig mondottakból. Munkánk központjában az elkövetkező időkben azoknak a kezdeményeknek befejezése áll, melyek művelődési forradalmunknak a legközvetlenebb segítséget adhatják (a leíró nyelvtan elkészítése, a Magyar Nyelv Értelmező Szótárának befejezése, a Magyar Irodalomtörténet Kézikönyvének elkészítése), a legnagyobb elmaradások korrekciója (a Magyar Nyelv Nagyszótára és a Hazai Latinság Szótára ügyének helyes vágányba állítása, a finnugor nyelvtudomány felfejlesztése, élő irodalmunk elvi kérdéseinek tisztázása, a modern filológiák támogatása) és fiatal intézetünknek, az Irodalomtörténeti Intézetnek fejlesztése. Feladataink részletes kimunkálása az osztályvezetőség jelentését követő vita eredményei alapján készülhet csak el. Feladatunk lett volna első ötéves tervünk mérlegének elkészítése is, de ez részben szétfeszítette volna jelentésünk amúgy is behemót kereteit, részben pedig az irányelvek akadémiai megvitatása után, az új tervek elkészítése során válik időszerűvé.

Beszámolóinkat azzal végzem : Itt állunk — és szeretnénk másként tenni!